

Астрономія. — 1937. — Т. 2. — С. 37-54; О роли картографии в развитии географического образования по подготовке кадров географов-картографов в ОГУ // Там же. Географія. — 1940. — Т. 1. — С. 31-37; Современная динамическая геодезия как методология изучения эпейрогенических движений Земли // Там же. — С. 5-29; Геодезия и ее значение для социалистического строительства и обороны нашей страны. — Одесса, 1941. — 24 с.; Картографія для географів. — К., 1941; Радянська геодезія і картографія за 30 років // Наук. сесія, присвяч. 30-м роковинам Великої Жовтневої соп. рев.: Тези доп. — Одеса, 1947. — С. 105-111.

Літ.:

Амброз Ю. А. Андросов І. Д. // Геогр. енциклопедія України. — Т. 1. — С. 41; Андросов І. Д. // Краснопольский. — Ч. 1. — С. 42; Андросов І. Д. // Вчені вузів Одеси. — Вип. 1, ч. 1. — С. 14-16; Андросов І. Д. // Страницы. — Ч. 2. — С. 29-32; Професори Одес. (Новорос.) ун-ту. — Одеса, 2000. — Т. 2.

*Ю. О. Амброз, М. Ю. Волянська, В. Г. Каретніков*

## АНДРУСОВ Микола Іванович

*Геолог, палеонтолог, палеогеограф,  
академік Російської Академії наук*

М. І. Андрусов народився в Одесі 7 грудня 1861 р. Його батько працював вільним штурманом на суднах Російського товариства пароплавства і торгівлі (РОПІТ). Дружина, Надія Германівна, дочка відомого археолога Г. Шлімана. Син Дмитро Миколайович — закінчив Сорбоннський університет, став геологом, відомим дослідником геології і тектоніки Західних Карпат (монографія “Геологія Карпат”), був професором університету у Братиславі, академіком Словацької Академії наук. Він багато зробив під час підготовки до друку в СРСР зібрань праць свого батька, передав перелік творів, що були надруковані М. І. Андрусовим за кордоном, а також первісний список робіт М. І. Андрусова з анотаціями автора.

М. І. Андрусов ще в період навчання в Олександрійській керченській



гімназії був, за його словами, “хорошим класиком”. Він цікавився археологією, історією Пантікаpeї, збирав окам’янілості, вивчив книгу Г. Абіха про геологію району Керчі і Таманського півострова.

Як стипендіат РОПІТ, у 1879 р. він вступив на природничий відділ фізико-математичного факультету Новоросійського університету, де захопився зоологією під впливом близьких лекцій І. І. Мечникова з морфології та ембріології тваринного світу, а також консерватора Зоологічного кабінету Г. М. Відгальма, який навчав студентів збирати палеонтологічні рештки тварин і зразки сучасних морських мешканців.

Новоросійським товариством природознавців у 1882 р. М. І. Андрусов був відряджений з метою здійснення геологічних досліджень до Керченського півострова. Велику допомогу у визначенні зібраних М. І. Андрусовим у студентські роки колекцій надавав йому професор І. Ф. Синцов.

У 1883 р. у Записках Новоросійського товариства природознавців М. І. Андрусов публікує першу наукову працю “Заметка о геологических исследованиях в окрестностях города Керчи”, а у 1884 р. — “Геологические исследования на Керченском полуострове, произведенные в 1882 и 1883 гг.” В цих роботах М. І. Андрусов показав себе зрілим геологом. Він вперше встановив сарматський габітус чокракського вапняку, констатував наявність раніш невідомих антикліналей і синкліналей на Керченському півострові.

У 1884 р. М. І. Андрусов закінчив Новоросійський університет, але не був залишений там, бо ще у 1883 р. підписався під протестом, поданим ректору з приводу виходу у відставку І. І. Мечникова. Однак за допомогою професорів О. О. Ковалевського і В. В. Зеленського у 1885 р. він отримав Мікрюковську стипендію і був надісланий на два роки за кордон (Австро-Угорщина, Німеччина). У Відні він слухав лекції професора Е. Зюса, ознайомився з всесвітньовідомими геологами М. Неймайром, Тейсейром та ін. Потім переїхав до Мюнхена, де працював у професора К. А. Ціттеля. У Загребі працював у професора С. Брусини, їздив з геологічною метою до Хорватії, Тиролю, Італії. Він зіставив керченські вапняки з конгрієвими шарами Австро-Угорщини та Італії (публікації 1885—1886 рр. німецькою мовою). З-за кордону М. І. Андрусов повер-



нувся до Петербурга, де за поданням професора О. О. Іностранцева став професорським стипендіатом. У 1888 р. він склав магістерський іспит; у 1890 р. у Петербурзі захистив магістерську дисертацію на тему “Керченский известняк и его фауна”.

У 1889 р. разом з дружиною М. І. Андрусов переїхав до Одеси, він хотів продовжувати дослідження морських неогенових відкладів. Його було обрано приват-доцентом Новоросійського університету, він читав лекції з геології та географії.

В Одесі разом з професором О. В. Клосовським він виробив проект чорноморської глибоководної експедиції. Цей проект був поданий з'їзду Російських дослідників природи у Петербурзі і за поданням Російського географічного товариства почав здійснювати влітку 1890 р. (на судні “Чорноморець”).

М. І. Андрусов у своїй біографії вказує, що “ученый штаб состоял из И. Б. Шпинделера, барона Врангеля и Андрусова”. Ця експедиція, за оцінкою М. І. Андрусова, зробила “два замечательных открытия, а именно, нашла на дне моря остатки послетретичной фауны Каспийского типа и констатировала “зараженность” глубин сероводородом”. Але участь в експедиції М. І. Андрусова перервалася у 1890 р., коли “за сімейними обставинами” сім'я мусила виїхати до Парижу.

Влітку 1891—1892 рр. Микола Іванович працював у Сорбонні у Мюньє-Шальма і в Jardin des Plantes у П. Фішера. Влітку 1892 р. був на з'їзді британських натуралістів, потім переїхав до Відня, далі — до Загреба. В цей період він познайомився з відомими вченими Бьюкененом, Дж. Муреєм, Ірвіном, Брусиною.

М. І. Андрусов повернувся в Росію до Санкт-Петербурга, де був призначений приват-доцентом Петербурзького університету і перебував на цій посаді до 1896 р. За його ініціативою і за клопотанням Російського географічного товариства у 1894 р. здійснилася Мармуроморська експедиція на турецькому судні “Селяник”, в якій, крім нього, взяли участь російські вчені: І. Б. Шпіндлер, О. О. Остроумов, А. О. Лебединцев. Ця експедиція з'ясувала причини виникнення Босфору, Дарданелл та взає-

много обміну вод Чорного та Середземного морів, вивчилася склад глибинної фауни Пропонтиди.

20 травня 1897 р. М. І. Андрусов захистив докторську дисертацію “Живущие и ископаемые Dreissensidae Евразии”, яка була удостоєна Ломоносівської премії АН. З 1896 р. завідував кафедрою в Юр'ївському (тепер Тартуський) університеті, з 1901 по 1905 р. був там ординарним професором, віце-президентом Юр'ївського товариства дослідників природи. У 1897 р. М. І. Андрусов брав участь у роботі сьомого Геологічного конгресу, організував для його учнів екскурсію на Керченський півострів.

24 березня 1904 р. М. І. Андрусов був обраний ординарним професором університету св. Володимира у Києві. Тут він працював до 1912 р. і утворив свою школу (М. В. Баярунас, А. Д. Савченко, С. А. Гатуєв, Б. С. Личков, А. Д. Нацький та інші). Він був обраний головою Київського товариства дослідників природи. В цей період він продовжував геологічні дослідження в Криму (Керч, Судак), в Румунії, на півострові Мангішлак, в Абхазії, де зібрав матеріали до стратиграфії і палеонтології, геологічної історії Понто-Каспійського басейну — головної мети його досліджень. М. І. Андрусов 4 грудня 1910 р. був обраний членом-кореспондентом АН Росії по фізико-математичному відділенню.

У травні 1911 р. М. І. Андрусов був обраний на кафедру геології Петербурзького університету, але не був затверджений міністром народної освіти. Після цього він подав у відставку і за вислугу 25 років одержав пенсію та мундир, працював на Вищих жіночих курсах. Був обраний також геологом Геологічного комітету, завідував Геологічним відділенням Геологічного і мінералогічного музею ім. Петра Великого.

3 травня 1914 р. М. І. Андрусов був обраний ординарним академіком Російської Академії наук. Крім цього, він був почесним членом Юр'ївського, Київського і Уральського товариств дослідників природи, членом Румунського товариства, членом мінералогічного, геологічного товариств, Петербурзького і Московського товариств дослідників природи, Товариства любителів природознавства, антропології і етнографії.

Першу світову війну М. І. Андрусов зустрів разом з дочками у Шварцвальді (Німеччина). Вони повернулися до Петербурга, де зустріли Жовт-



неву революцію. Навесні 1918 р. він з синами-геологами Вадимом і Дмитром здійнив експедицію до Закавказького регіону і у Фергану з метою пошуків нафти. Повернувшись до Петрограда, Микола Іванович зайнявся упорядкуванням своїх багатих колекцій, бібліотеки і передав їх до Геологічного музею, бо збирався з родиною виїхати до Криму. Це здійнилося у серпні 1918 р., коли він одержав відрядження від Академії наук терміном до 1 жовтня 1919 р. По дорозі до Криму він зупинявся на деякий час в Одесі, мешкав у професора В. Д. Ласкарєва.

У Криму М. І. Андрусов спочатку працював у Таврійському геологічному бюро, завідував партією водних пошуків, з червня 1919 по 1920 р. був директором академічної Севастопольської біостанції.

За поданням першого президента Всеукраїнської Академії наук В. І. Вернадського, М. І. Андрусов у 1919 р. був обраний академіком ВУАН. За рішенням Крайової Ради України від 16 жовтня 1918 р. був заснований Таврійський університет, який почав працювати у Сімферополі 14 жовтня 1919 р. М. І. Андрусов зайняв в університеті посаду завідувача кафедри геології на геологічному відділі, читав там лекції у 1918/19 і на початку 1919/20 уч. рр., розробив спецкурс про четвертинну історію Чорного моря, керував геологічними екскурсіями, упорядкував геологічний кабінет.

У 1918 р. родина М. І. Андрусова отримала звістку про загибель старшого сина Леоніда під Архангельськом, де він брав участь у науково-промисловій морській експедиції. Ця звістка та загальні тяжкі обставини життя у Криму призвели Миколу Івановича до інсульту з частковим паралічом руки і ноги. Після лікування родина Андрусових у березні 1920 р. виїхала через Стамбул до Франції. Микола Іванович став працювати у Сорbonні в лабораторії видатного геолога Є. Ога, зрідка читав лекції. З Парижа родина переїхала до Праги, де М. І. Андрусов читав лекції у Вищому технічному училищі, а також займався удосконаленням своїх ранніх робіт, особливо з четвертинної історії Чорного і Каспійського морів. У 1923 р. він надрукував монографію “Апперонский ярус”.

27 квітня 1924 р. у Празі від повторного інсульту Микола Іванович Андрусов помер. Похований у Празі.



За життя і після смерті М. І. Андрусова надруковано 161 наукову працю, переважно російською мовою, а також німецькою, чеською, французькою мовами.

Пр.:

Избр. тр.: В 4 т. / Под ред. Н. И. Шатского, Д. И. Щербакова. — М.: Изд-во АН СССР, 1961-1965.

Літ.:

АН СССР. — Т. 1. — С. 91; Библиографический список трудов // Оноприенко В. И. Николай Иванович Андрусов (1861-1924) / Отв. ред. С. А. Мороз. — М., 1990; Краснопольский. — Ч. 1. — С. 43; Вчені вузів Одеси. — Вип. 1, ч. 1. — С. 17-29; Рус. зарубежье: Золотая кн. эмиграции. — С. 32-34; Професори Одес. (Новорос.) ун-ту. — Одеса, 2000. — Т. 2.

*Ю. А. Амброз*



## **АНІКІН Валерій Хомич**

*Хімік-органік*

В.Х.Анікін народився 1 липня 1948 р. у Тирасполі у родині службовців. Там же у 1966 р. В.Х.Анікін закінчив середню школу зі срібною медаллю. У цьому ж році Валерій Хомич стає студентом хіміко-технологічного факультету Одеського політехнічного інституту.

Уже на першому курсі В. Х. Анікін цікавився дослідницькою роботою. Перше невелике дослідження “О взаємодействии окиси ртути с сульфітом натрія” було виконано під керівництвом професора В. А. П’янкова на кафедрі загальної та неорганічної хімії. Протягом чотирьох останніх років навчання В. Х. Анікін отримував стипендію ім. Леніна. В 1971 р. закінчив інститут з відзнакою.